

ІДЕЇ ЕВРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ У СПАДЩИНІ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ

Слова «евристика», «евристичний підхід», «евристичні методи», «творча діяльність» все частіше почали зустрічатися в сучасній оновленій освіті. Але декілька століть тому назад про це неможливо було навіть подумати. Авторитарний стиль ведення уроку, механічне запам'ятовування фактів, перевага монологічної діяльності на заняттях здавалось назавжди закріпились в нашій школі. Але починаючи з XVII століття евристичні ідеї стали повільно проникати у сферу педагогіки й освіти. Евристичні підходи Сократа щодо здобування істин у навчальній практиці розвивалися і вдосконалювалися в працях багатьох видатних філософів і педагогів.

Основоположник сучасної дидактики Ян Амос Коменський вважав, щоб правильно навчати дитину не слід вбивати їй в голову вже відому інформацію, зібрану у різних авторів, а потрібно розкрити здібність дитини розуміти матеріал, формулювати свою думку стосовно даної теми. Педагог критикує існуючу тоді школу: «...школи намагаються навчити дивитись чужими очима, мислити чужим розумом... [2, с.69]. Як і Сократ, Я.А. Коменський закликає пізнавати об'єкти, що знаходяться всередині і зовні розуму, за допомогою внутрішнього зору, робити власні відкриття, створювати свої думки, знаходити свій шлях до пізнання, а не вивчати шляхи, пройдені іншими.

Серед видатних вітчизняних дослідників варто відзначити Григорія Савича Сковороду. Він першим у світовій педагогіці на основі довготривалого й глибокого спостереження освітянської практики відкрив основну мету будь-якої школи – виховати щасливу людину. Щоб досягти цього, «справся сам із собою. Узнай себе...смотри тоє, що тобі сходне... без сродності все ничто» [3].

Він неодноразово настоював на тому, що і доросла, і підрастаюча людина мають бути щасливими у цьому, хай часто і несправедливому, світі. А шлях до людського щастя – «сродна праця» і в навчанні, і в професійній роботі. Він чи не першим із філософів нового часу висунув ідею перетворення праці із засобу до життя у найпершу життєву потребу і найвищу насолоду.

Вивчення творчості Г.С. Сковороди, дає підстави виокремити основні аспекти його спадщини, які реально вплинули і продовжують впливати на сучасне становлення й розвиток евристичної освіти. По-перше, це його головна принципово новітня для освіти концепція, що метою кожної людини є досягнення щасливого життя, а основним чинником цього стає «сродна», тобто споріднена з людською природою, праця, що включає й процес учіння як поєднання засвоєння чужих знань та досвіду та створення за допомогою природних індивідуальних умінь власної картини світу. По-друге, варто взяти до уваги сучасних дослідників евристичної освіти ідеї Г. Сковороди про природність і необхідність справжньої свободи для людини. Протягом усього життя сам Сковорода послідовно уникав всього того, що могло уярмити його дух і волю до свободи. Справжня свобода, на думку національного генія, має бути надбанням кожного наставника молоді, учителя, педагога.

Видатний вітчизняний педагог К.Д. Ушинський виокремлює ідеї сучасної вітчизняної педагогіки й освіти про сутність, значення і способи організації самостійної діяльності учнів. К. Ушинський всебічно розвивав у своїх творах ідеї евристичної школи Сократа про першорядність добровільного, активного і самостійного оволодіння дітьми знаннями, про те, що розвиток мислення людини успішно протікає тільки в процесі мотивованої і активної самостійної діяльності, а вдосконалення особистості і розвиток її здібностей – шляхом глибокого і постійного самопізнання. К. Ушинський стверджував, що «самостійність голови учня складає єдино міцну основу будь-якого плідного учіння» [5, с. 226]. Тільки самостійна діяльність несе дитині справжню радість і задоволення і тим самим усуває пасивність у придбанні нових знань. Положення К. Ушинського про діяльність як спеціальну людську функцію активного

перетворення дійсності, реального життя і на сьогодні одна з актуальних проблем психології і педагогіки. Ідея побудови навчального процесу на основі вільної діяльності учнів, сформульована К.Ушинським, для значного числа педагогів і сьогодні звучить утопічно, настільки звичними стали віками створювані примусові форми навчання.

Величезний внесок у становлення ідей і технологій евристичної освіти зробив П.Ф. Каптерев. Його можна вважати найвизначнішим дореволюційним теоретиком дидактичних питань освіти, дослідником її інноваційної модернізації, зокрема впровадження евристичного навчання, яке він першим серед вітчизняних педагогів, вважав основною формою нової освітньої епохи.

П.Ф. Каптерев розкрив найважливіший, на його думку, сенс евристичного навчання: «Не можна віднайти засіб, щоб так сильно збуджував розумову самодіяльність, як евристична форма навчання, бо вона начебто говорить учневі: думай завжди настільки самостійно, наскільки можеш. Вона нічого не дає учневі без власної праці і зусиль...» [1]. На думку видатного вченого, евристичні способи пришвидшують основний аспект навчання – творчий і розумовий розвиток учнів. Але варто при цьому додержуватись важливих умов:

- а) спочатку вивчати предмети або факти, їх властивості і відносини, а потім надавати учням можливість самостійно робити узагальнення й висновки;
- б) активно сполучати евристичне навчання з наочністю;
- в) використовувати навідні запитання;
- г) ні в якому разі не перевантажувати дітей «сумою відомостей», а ретельно зосереджуватись на головних «відомостях», щоб засвоїти їх міцно і без зайвих повторень;
- д) ретельно готуватись до евристичних уроків, використовувати яскраві й майстерні педагогічні розповіді, розвиваючи при цьому і розум, і глибокі почуття дітей.

П.Ф. Каптерев закликає не боятися об'єднати евристичний та догматичний методи. Евристична форма навчання залишається головною, але здобуту істину потрібно засвоювати догматично. У даному підході містяться побічні вказівки на необхідність процедури рефлексії та фіксації евристичного навчального продукту учня як умови усвідомлення створеного ним освітнього

змісту. Приймаючи до уваги, зауважував П. Каптерев, що «учительські семінарії мають за мету просвіщати, а не затемнювати, маю сміливість побажати, щоб у них (учительських семінаріях) навчання мистецтву викладати предмети велось за евристичною формою, щоб навчання мистецтву «сократизувати» стало однією з найголовніших задач і високо цінилось... »

Для розробників теорії і технологій евристичної освіти важливими стали також думки і практика В. Сухомлинського щодо мистецтва вчителя створювати для учнів розумові труднощі і витончено вести їх шляхом самостійного подолання цих перешкод. В. Сухомлинський пропонує декілька підходів до організації самостійної роботи школярів. Чим старші школярі, тим більший обсяг самостійних робіт творчого характеру вони мають виконати як при освоєнні нових знань, так і в застосуванні вже засвоєних. Сухомлинський як евристичний педагог наголошував на необхідності постановки мети самостійної роботи не тільки вчителем, але й самими учнями. Учень має не заучувати й запам'ятовувати, а виводити шляхом самостійного аналізу фактів, явищ розв'язання широкого кола пізнавальних задач. Самостійні роботи школярів обов'язкові на всіх етапах уроку. Учитель повинен мати кілька варіантів завдань для самостійної роботи, які відрізняються складністю, щоб кожний учень, особливо на етапі застосування знань, мав право вибору.

Таким чином, при всьому різноманітті інноваційних педагогічних ідей першої половини ХХ ст., багато з них базуються на принципі природного творчого розвитку дітей, який передбачає наявність цілей і технологій продуктивної освітньої діяльності.

Література

1. Каптерев П.Ф. Избр. пед. соч. С. 576
2. Коменский Я.А. Великая дидактика // Педагогическое наследие / Сост. В.М. Кларин, А.Н. Джуринский. – М.: Педагогика, 1989.
3. Сковорода Г. Твори у 2 томах. – Київ: АН УРСР, 1961. –Т. 1. – С. 324.
4. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. – Вибрані твори в п'яти томах. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 283 – 582.
5. Ушинский К.Д. Избр. пед. соч. – М.: Педагогика, 1974. – Т. 2.